

nologické provozy. Následovala prohlídka uměleckého válcového Gregorova mlýna ve Žďárci u Skutče (CR) kde se průvodcům Urbánkovi a Šimkovi naskytlá příležitost objasnit přítomným, jakým způsobem umělecký mlýn s válcovými stolicemi pracoval, a jak se dá dokumentovat (ačkoliv někteří z nich dali přednost spíš rozhovoru s kozlem na zahradě). Poslední zastavení se konalo ve školním mlýně Střední průmyslové školy potravinářství a služeb v Pardubicích, kam se dopravila již jen malá skupinka nejstateč-

nějších molinologů, jež jistě nelitovali vynaloženého úsilí. Mlýnem je provedla paní Dana Kovaříková, zástupkyně ředitele školy.

Organizátoři pod vedením Rudolfa Šimka plánují vydání sborníku přednášek z této přínosné a účastníky velice kladně hodnocené konference.

*Rudolf Šimek
Podbrdské muzeum
Rožmitál pod Třemšínem*

VÝBĚR LITERATURY KE KULTURNÍM DĚJINÁM ZA LÉTA 2014–2016

A SELECTED BIBLIOGRAPHY ON CULTURAL HISTORY FOR THE YEARS 2014–2016

Studentská soutěž nakladatelství Academia má jistě dobrý potenciál odhalovat zajímavé talenty a vydávat jejich prvotiny. Vyžaduje to ale důkladnou práci s dosud málo zkušenými autory a bohužel v tomto ohledu se nemohu zbavit pocitu, že Academia není ani zdaleka tak důkladná, jak by se hodilo. Kniha B. Jedličkové z předchozího ročníku přesto dokázala uspět i v rámci cen Magnesia litera, ale obávám se, že to musíme považovat pouze za výjimku. Má na podobné ocenění šanci i kniha **Ivety Škrabalové Jaroslav Šalda – portrét titána tisku** (Praha, Academia 2016), vydaná opět v edici Studentské práce? Podle mého názoru těžko, a to právě kvůli nedůsledné redakci. No, na rozdíl od původní diplomové práce došlo k přesunu čtenářsky málo atraktivní metodologické kapitoly až na závěr, tam však působí dost neorganicky. Navíc opět budí rozpaky podoba poznámkového aparátu. Rozhodně to však neznamená, že by ho autorka používala málo, naopak – text je poznámkami přehlčen, navíc nadměrně jsou využívány doslovné citace, což rozbíjí jednotný příběh. Především se ale projevuje slabší orientace autorky v sekundární literatuře, kdy někdy odkazuje k textům, je-

jichž předností je pouze to, že se snadno dají dohledat na internetu. Velké rozpaky ve mně vyvolávají rovněž odkazy na autorčiny rozhovory s odborníky, a to i v případech, že jde o skutečnost bez problémů dohledatelnou v dobové či sekundární literatuře. Tohle je zlovyk mnoha diplomových (a nikoliv jen diplomových) prací, kterému by měla čelit především důkladná redakční práce s textem. Vyžaduje to ovšem podstatně jiný přístup, než s jakým se setkáváme i v našich nejprestižnějších nakladatelstvích, mezi něž Academia naprosto nepochybně patří. Jinak samotné téma práce – tedy životopisný portrét jednoho z nejmocnějších mužů českého tisku meziválečného období – je jistě mimořádně atraktivní a autorka přinesla mnoho dosud neznámých, nebo jen málo známých poznatků. Trochu možná zamrzí, že se někdy až příliš často odvolává na jen částečně publikované vzpomínky Jaroslava Šaldy a přejímá tak v řadě případů jeho pohled. I když se snaží nezamlčovat ani Šaldovy problematické kroky a jeho ne příliš vybíravé činy, přece jen má poměrně často tendenci ho omlouvat a oslavit J. Šaldu jako selfmademana, který se dokázal vypracovat z prostých poměrů. I kvůli tomu tak v někte-

rých pasážích působí kniha poněkud prvorepublikově archaicky, přestože je dílem mladé badatelky. Nicméně pokud by tato publikace pomohla rozpoutat diskusi o pozici tisku mezi politikou a komercí, bylo by to opravdu mimořádně záslužné. (MaFr)

O potřebě komparativních přístupů při výzkumu soudobých dějin se sice mluví již pěknou řádku let, ale většina prací tento požadavek nahrazuje několika letnými ilustrativními paralelami, výsledky krátkých studijních pobytů v zahraničních archivech či knihovnách. Ale skutečně důkladné komparace většinou chybějí. Čestnou výjimku v tomto směru představuje kniha **Pavla Skopala *Filmová kultura severního trojúhelníku. Filmy, kina a diváci českých zemí, NDR a Polska 1945–1970*** (Brno, Host 2014), která vybočuje i z běžné filmové historiografie koncentrací nikoliv na umělecky nejhodnotnější tvorbu nebo na čistě propagandistické snímky, ale sleduje filmový provoz, distribuci a dobovou recepci snímků běžnými diváky. Takto načrtnutý obraz filmové kultury se značně liší od dosud přežívajících představ a přináší spoustu nesmírně zajímavých informací o dobové společenské atmosféře v jednotlivých zemích. Zároveň ukazuje autor překvapivě velké rozdíly mezi třemi zeměmi sovětského bloku, vycházející nejen z odlišností aktuálního politického vývoje, ale i z různých kulturněhistorických kořenů. Přesvědčivě dokládá, že jen s velkou opatrností lze zobecňovat různé jevy v sovětském bloku. Za přínosný považují i fakt, že autor reflektoval i regionální odlišnosti a své sondy zaměřil nikoliv na metropole, ale na regionální centra – Brno, Lipsko a Poznaň. Jen mám určité pochybnosti, zda by v polském případě nebylo vhodnější zvolit jiný protějšek – postavení Poznaně v rámci Polska se mi zdá perifernější než obou dalších měst v jejich státech. Vcelku pochopitelně autor zápolí s nedostatkem vhodných pramenů – oficiální zprávy i novi-

nové kritiky se hodí jen v omezené míře, chybí přesnější sociologické výzkumy a ego-dokumentů z daného období máme velký nedostatek, zejména při zaměření na zmíněná regionální centra. Proto autor využívá při výzkumu recepce filmové tvorby a podoby filmové kultury hlavně dobové statistiky, provádí však jejich pečlivou analýzu. Určitou slabinu spatřuji v kompozici knihy, která spíše než kompaktní dílo připomíná konvolut samostatných studií, byť vztahených k jednomu širšímu tématu. Napomáhá tomu nepochybně i skutečnost, že některé kapitoly nebo jejich části byly už v minulosti samostatně vydány. Přesto se však jedná o mimořádně obsahově i metodologicky podnětné dílo, které opět ukazuje vysokou úroveň brněnské filmové historie. (MaFr)

Hned na první pohled kniha **Pavla Ryšky a Jana Šrámka *Pionýři a roboti. Československá ilustrace a vizuální kultura 1950–1970*** (Praha, Paseka pro Brno, Fakultu výtvarných umění VUT 2016) zaujme krásnou grafickou úpravou, jak se sluší na publikaci k danému tématu i na zaměstnání obou autorů. Celkově však název slibuje mnohem syntetičtější pohled, než jaký publikace opravdu nabízí. Korektnější by asi bylo mluvit o vybraných kapitolách z vizuální kultury a ilustrace, a to především v českých zemích. Slovensko je zmiňováno jen velmi okrajově a rozhodně se nedočkáme jakékoliv komparace s českou výtvarnou produkcí. Určitou záhadu pro mne představuje celková kompozice a struktura knihy – základem řazení kapitol se stala chronologie, ale vzhledem k jednotlivým tematickým exkursům se značnými výkyvy. Vcelku logicky chybí také hlubší, zpracované závěry, protože každý úsek existuje jako víceméně samostatný text, bez hlubší provázanosti s jinými kapitolami. Trochu zarazí i jen omezená reflexe zahraničních pramenů a literatury, která by přitom mohla přinést zajímavé paralely či diference. Oba

autoři akcentují spíše uměleckohistorické přístupy před kulturněhistorickým badáním a tomu odpovídají i jejich postoje a hodnocení, i když samozřejmě se nesoustřeďují pouze na umělecky progresivní díla. Od hodnotitelského přístupu z hlediska výtvarných kvalit se však oprostít rozhodně nedokážou. Na druhou stranu však jednotlivé texty přináší velké množství zajímavých a inspirativních údajů a odkrývají dosud v českém prostředí jen minimálně zpracovávaná témata. Některé otázky a problémové okruhy si přímo říkají o hlubší rozpracování (např. jedna ze závěrečných kapitol, věnovaná erotickým motivům v ilustraci a vizuální kultuře). Pro další badání má mimořádnou cenu i poměrně důkladná kapitola, věnovaná používaným technikám a technologii tehdejší polygrafie – zde se výtvarná průprava autorů ukazuje jako velká přednost. Přes všechny výhrady kniha přináší osvěžení a podněty a určitě stojí za přečtení a promyšlení. (MaFr)

Nedá se popřít, že kniha **Jana Nejedlého** a **Jakuba Šofara** *Po práci legraci. Lexikon lidové tvořivosti z dob socialismu* (Brno, BizBooks 2016) má opravdu „švih“, i přes slovníkové řazení jsem ji přečetl takřka na jeden záťah a velice dobře jsem se bavil. Nejsem si však jist, zda podobně čtenářsky úspěšná bude publikace u lidí, kteří o období před rokem 1989 vědí jen málo, či dokonce vůbec nic. Obávám se, že řada vtipných souvislostí jim bude nutně unikat a zemitost mnohých vtipů je možná nepříjemně zarazí. Předmluva zdůrazňuje, že sbírka lidové humorné tvořivosti z éry 1948–1989 (většinou ovšem z období tzv. normalizace) je spíše antinostalgická, ale už nutnost tohoto ohrazení svědčí o tom, že skutečnost je poněkud složitější. Jistě to není kniha vzdychající po dřívějších zlatých časech, ale jistému druhu lidí, kteří vskrytu s láskou vzpomínají na roky, kdy byl jeden jasný protivník a to navíc protivník spíše trapný, který už na opravdu krvavý teror neměl

vnitřní sílu. Bohužel autoři neuvádějí, jakým způsobem ony záznamy lidového, často dost vulgárního humoru získali, a nejde ani identifikovat, které z výrazů a vtipů patřily k těm nejpopulárnějším a které naopak kolovaly jen v úzkém okruhu a bylo velkou náhodou, že na ně autoři narazili. Jan Nejedlý brání v předmluvě vcelku pochopitelně „tělesnost“ plebejského humoru a často nevybíravé obraty. Zároveň tvrdí, že v cynických vtipcích se přesně odráží cyničnost epochy. Krátce se zamýšlí také nad otázkou morálnosti lidového humoru a jeho hranic. V podstatě přitom zastává názor, že se tento humor vysmívá mocným a nevtipkuje na účet poražených, vězněných a pronásledovaných. Jenže copak někdy právě tento humor neukazuje, že ti zdánlivě mocní sami patří k těm nejubožejším a nejbědnějším? Jakkoliv jsem se dobře bavil a považuji tuto sbírku za veliké a inspirativní obohacení pro poznání každodennosti normalizace, musím se přiznat, že mi poněkud zatrnulo v okamžiku, kdy jsem si představil, že bych byl např. Lubomírem Štrougalem (je přece stále naživu) nebo potomkem některého z dalších zde zmiňovaných pohlavárů. Etické dilema badatele o našich nejnovějších dějinách se tak vůbec nemusí týkat jenom osobních dat skrytých v archivních materiálech. Jenže se s tím asi nedá nic dělat – lid zkrátka bývá ve svém humoru často i nespravedlivý a krutý, ale zase to bývala jeho jediná obrana před obrovským tlakem moci. A každý politik nebo i veřejně činná osobnost se zkrátka musí smířit s tím, že se o něm mohou žertem povídat dost ošklivé věci. Je to nutná daň, kterou za moc a slávu musí platit nejenom on, ale i jeho potomci. V každém případě je kniha *Po práci legraci* mimořádně cennou a zajímavou sondou do mentality obyčejných lidí v letech 1948–1989 a neměli bychom ji přehlédnout jen kvůli tomu, že ani náhodou nedodrží standardy knihy odborné. (MaFr)

Pod titulem **Židovství** (Brno, Barrister & Principal 2016) vyšel český překlad monografie **Hanse Künga** *Judentum. Wesen und Geschichte* (München, Piper 1991), již autor v 90. letech zahájil trilogii věnovanou tzv. abrahamovským náboženstvím (židovství, křesťanství, islámu). Rozsáhlá studie významného švýcarského teologa a religionisty (*1928) předkládá velmi komplexní, systematický pohled na židovství z teologické, historické a politické perspektivy. Židovské dějiny autor představuje jako sled epochálních konstelací neboli paradigmat (kmenové paradigma předstátního období, paradigma říše v době monarchické, teokratické paradigma poexilního židovství, rabínsko-synagogální středověku, asimilační moderny a nové paradigma postmoderny) – přes výrazný metodologický akcent nicméně nepíše strohé oborové kompendium, ale čtivě mapuje náboženské a kulturní konstelace a procesy a ukazuje, jak minulé přesahuje k tomu, s čím se vyrovnáváme dnes. Návazně podrobuje kritickým úvahám vztahy křesťanství a židovství ve 20. století, analyzuje předpoklady vzniku Státu Izrael i politické a náboženské aspekty jeho existence, probírá otázky židovské identity a zvažuje možnosti mezináboženského dialogu židů, křesťanů a muslimů, který závěrem spojuje s vizí světového étosu a nadějí na mír na Blízkém východě i v globalizovaném světě. Küngovy knihy vesměs vzbuzují výrazné reakce, pozitivní i negativní – i tato vybízí čtenáře k zaujímání stanovisek. Historický horizont *Židovství* končí válkou v Perském zálivu – dodejme, že nad Küngovými diagnózami a výhledy se z perspektivy roku 2016 zamýšlí doslov Jiřího Schneidera, bývalého velvyslance v Izraeli. (DB)

Poslední desetiletí věnuje mnoho badatelů pozornost české barokologii a ranému novověku. Kromě studií věnovaných literárním památkám se stále více do pozornosti odborné veřejnosti dostávají rovněž otázky církevní správy sle-

dovaného období v našich zemích. Historické, právní, teologické i literární studie se dotýkají velice široké a důležité metodologické otázky pro celou barokologii: jak se transformovala a historicko-geograficky konstituovala církevní správa v baroku a raném novověku? Právě na zmíněnou otázku se na základě pečlivého regionalistického bádání na území Slezského diaconátu snaží odpovědět monografie **Davidu Pindura** nazvaná *Světla a stíny. Barokní církve ve Slezsku. Frýdecké arcikněžství v letech 1654–1770* (Český Těšín, Muzeum Těšínska 2015). Autor na základě studia archivních pramenů právně-teologických, epigrafických, vizitačních protokolů i farních kronik sleduje metamorfózy církevní správy na Těšínsku, vznik a průběh konstituování frýdeckého arcikněžství v kontextu rekatolizace a obsazování beneficí. Vlastním jádrem práce je odborný popis barokního patronátu na sledovaném území a vysoce precizní vhled do vývoje církevně-správní části Vratislavské diecéze. Autor po příkladném odborném metodologickém vstupu do problematiky postupuje od popisu církevní správy na Těšínsku, odborné reflexe právních limit působnosti frýdeckých arcikněží a farností. Autor popisuje i ekonomickou stránku jednotlivých farností včetně akcidenčního a pomocného duchovenstva a rovněž proměny v rámci rekatolizace (obsazování beneficí). Celkový proces stavu a vývoje je historicky limitován rokem 1770, kdy vzniká generální vikariát na Těšínsku. Výpravná monografie je doprovázena kvalitními fotografiemi archivních pramenů, tabulkami, historickými mapami, přehledem duchovních správců v letech 1654–1770, rejstříky a resumé ve třech jazykových mutacích. Svým provedením formálním se jedná o monografii vskutku výpravnou, po stránce obsahové autor uvedl vynikající historio- grafické dílo, jež by mělo inspirovat další badatele k podobnému zpracování dalších geografických oblastí českých zemí. Mono-

grafii doporučuji všem zájemcům o kvalitní regionalistickou práci. (EN)

Blízký vztah Bohumila Hrabala k výtvarnému umění a soudobým umělcům není neznámým faktem. Zaměřuje se na něj také monografie historičky **Evy Čapkové Bohumil Hrabal a výtvarné umění** (Praha, Triáda 2015). Autorka v ní mapuje celoživotní kontakty a vztahy Hrabala s některými z českých umělců (vedle Jiřího Koláře a Vladimíra Boudníka do svého výběru zahrнула Zdeňka Bouše, Oldřicha Hameru a Ladislava Michálka), ale zajímají ji také cesty, jimiž ovlivňovalo jejich výtvarné dílo i osobní vztahy Hrabalovu tvorbu literární. Samostatná závěrečná studie je věnována také Hrabalovým výtvarným experimentům. Dokazuje, že spisovatel se o soudobé výtvarné umění nejen živě zajímal a reflektoval v oblasti literární, ale sám byl v této oblasti také aktivní. Výklad tematicky doprovází výběr reprodukcí uměleckých děl výše zmíněných výtvarníků i samotného Hrabala. (PH)

Monografie **Veroniky Čapské Mezi texty a textiliemi: (Swéerts-)Šporkové, textové práce a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství** (Dolní Břežany, Scriptorium 2016) přináší neotřelý příspěvek k široké oblasti šporkovského bádání. Ovšem na rozdíl od tradičního soustředění se na osobnost Františka Antonína Šporka a jeho zájem o výtvarnou kulturu a umění se autorka věnuje generaci jeho dědiců a spíše opomíjené oblasti materiální kultury období baroka: produkci textů a s nimi souvisejícím procesům (proto také ony textilní artefakty v názvu knihy). Témata produkce a reprodukce textů, procesy psaní, překládání a patronace nad texty, jež přímo napsali nebo jejichž vznik iniciovali především Marie Eleonora Šporková (1687–1717), Anna Kateřina Šporková (1689–1754) a František Karel Swéerts-Špork (1688–1757), jsou postupně sledována v několika kapitolách podle jednotlivých zájmových

oblastí swéerts-šporkovských aktivit. Vedle překladatelství či vlastního autorského psaní je výklad zaměřen také na méně známé aspekty objednavatelství textů sloužících pro potřeby rodové reprezentace či na patronaci nad drobnou devoční literaturou. Studii v příloze doprovází edice korespondence Anny Kateřiny hraběnky Swéerts-Špork, adresované řeholnicím v Sonnenburgu, která je dnes uložena v tyrolském zemském archivu v Innsbrucku. (PH)

Vývoj kuchyní a stolnicení v období novověku nepatří v odborné literatuře k příliš frekventovaným tématům. Proto nelze opominout výpravnou publikaci **Pavly Kalousové Kuchyně a stolnicení na šlechtických sídlech** (Plzeň, Pavla Kalousová 2015). Zaměření především na širší publikum prozrazuje jak trojazyčná mutace textu (vedle češtiny a angličtiny také němčina), tak také omezení výkladu spíše na popisné informace a komentáře k jednotlivým fotografiím. Právě rozsáhlý fotografický doprovod zahrnující nejen snímky z interiérů hradních a zámeckých kuchyní či jídelen, ale i detaily vybavení, nádobí a stolovacích předmětů či např. detaily výmalby místností představuje hlavní potenciál této téměř čtyřsetstránkové publikace, která může být jedinečným zdrojem informací také pro odborníky. Dochované soubory z více než dvou desítek památkových objektů aristokratických sídel jsou vedle kvalitní fotodokumentace představeny také prostřednictvím základního popisu včetně rozměrů. (PH)

Publikace **Herberta L. Kesslera Ani Bůh, ani člověk: Slova, obrazy a středověká úzkost z výtvarného umění** (Brno, Barrister & Principal 2016) patří mezi již klasické texty k tématu zobrazení posvátného. Autor, dnes již emeritní profesor, zde s neobyčejným přehledem mapuje otázku recepce a legitimacy vyobrazení Boha ve středověkém umění a s využitím mnoha příkladů děl výtvarného umění i soudobých

písemných pramenů vykresluje komplexní obraz, v němž úloha a reflexe náboženského vyobrazení zdaleka není tak jednoznačná, jak bychom v prostoru západní Evropy v období raného a vrcholného středověku očekávali. Skupina studentů brněnského semináře raně středověkého umění docenta Ivana Folettiho se chopila úkolu, poměrně nesnadného i pro profesionály, a pod odborným vedením jazykovědce docenta Karla Paly z Masarykovy univerzity vznikl solidní překlad, v němž se podařilo vypořádat alespoň s těmi největšími úskalími, nutně vyplývajícími z mimořádné náročnosti originálního textu i původních latinských pramenů. Pozornost jistě vzbudí také nápadité pojetí publikace, kde grafické řešení i výtvarná stylizace v tónech zlaté a modré jako by chtěly moderním výtvarným jazykem vzdáleně evokovat estetiku středověkých rukopisů. (PH)

Útlá knížka **Aleny Ježkové *Svatý Václav a jeho pomník*** (Praha, Arcibiskupství pražské 2016) zdaleka není věnovaná pouze dominantě dnešního Václavského náměstí a modernímu symbolu české státnosti, tedy pomníku sv. Václava od nejvýznamnější osobnosti českého sochařství 19. století, Josefa Václava Myslbeka. Autorka svůj výklad počíná v širším kontextu a v prvních kapitolách věnuje pozornost knížeti Václavu především jako historické osobnosti a způsobu, jakým se formovalo jeho legendární pojetí světce a současně hlavního patrona českého království a věčného panovníka nad českými zeměmi. Samostatná pozornost je věnována okolnostem vzniku Myslbekova pomníku sv. Václava, geneze samotné umělecké formy jezdecké sochy doprovázené zástupem postav, představujících hlavní české světce a patrony, přičemž mnohá zjištění jsou v odborné literatuře publikována vůbec poprvé. Svatováclavský pomník, který je od svého osazení roku 1924 vnímán coby ikona a zároveň mýtické shromaždiště, kolem něhož se odehrávají ty nejvýznam-

nější události formující moderní český (příp. dříve československý) národ, je představen také v bohatém obrazovém doprovodu černobílých ilustrací. Fotografie z archivu Národní galerie, dokumentující vznik pomníku, případně reportážní snímky z Václavského náměstí z klíčových okamžiků let 1918, 1945, 1968 či 1989, kde hrál pomník důležitou roli či byl němým svědkem a dominantou shlížející na tok dějin, jsou ve výběru doplněny také reprodukcemi dalších sochařských památek zobrazujících svatého Václava – od vrcholné gotiky přes barokní éru až po počátek 20. století. (PH)

Báseň Hlas moře Jaroslava Vrchlického otevírá útlý katalog výstavy ***Život v nás. Katastrofa a její obraz v kultuře 19. století*** (Plzeň, Západočeská galerie v Plzni 2016), uskutečněné na jaře 2016 v Západočeské galerii v Plzni jako součást 36. ročníku tradičního plzeňského mezioborového sympozia k problematice 19. století. Eva Bendová jako autorka koncepce výstavy i editorka katalogu v doprovodné studii věnuje pozornost recepci přírodních katastrof v životě soudobé společnosti a především v reflexi výtvarných umělců. Reprodukce obrazů, grafik či sochařských děl s tradiční ikonografií sopčících hor a zuřících živlů, které výklad doprovázejí, zahrnují vedle známých děl Antonína Mánesa, Augusta Piepenhageny či Julia Mařáka také lepty a grafiky autorsky nepřirazené, ovšem z hlediska reflexe tématu neméně zajímavé. Navazující studie Kateřiny Piorecké se snaží reflektovat proces, jakým se v průběhu 19. století s rozvojem grafických a fotografických technik stala zachycení reálných přírodních katastrof či jiných neštěstí nedílnou součástí zpravodajství a zároveň prostředkem osvěty. (PH)

Martin Franc (MaFr) –
Daniela Blahutková (DB) –
Eduard Neupauer (EN) –
Petra Hečková (PH)